

ADABIY TAHLIL VA BADIY MATN STRUKTURASINING O'RGANILISHI

Sarvinoz Abdurasulxonova Rayimxon qizi

University of Business and Science
Adabiyotshunoslik

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15074303>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 15-Mart 2025 yil

Ma'qullandi: 20-Mart 2025 yil

Nashr qilindi: 24-Mart 2025 yil

KEYWORDS

Adabiy tahlil, badiiy matn, struktura, kompozitsiya, syujet, janr, obraz, uslub, semantika, innovatsion metodlar.

ABSTRACT

Mazkur maqolada adabiy tahlil va badiiy matn strukturasini o'rganishning nazariy va amaliy asoslari yoritiladi. Adabiy tahlil adabiyotshunoslikning muhim yo'nalishi bo'lib, asarning janri, mavzusi, syujeti, obrazlari va uslubiy xususiyatlarini o'rganishga xizmat qiladi. Tadqiqotda badiiy matnning ichki tuzilishi, kompozitsiyasi va semantik jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy adabiyotshunoslikda qo'llanilayotgan interfaol va innovatsion metodlar orqali badiiy matnni tahlil qilish yondashuvlari muhokama qilinadi.

Adabiy tahlil va badiiy matn strukturasini adabiyotshunoslikning asosiy tadqiqot yo'nalishlaridan biri bo'lib, badiiy asarning mazmuni va shakli o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ochib berishga xizmat qiladi. Badiiy matn o'ziga xos struktura va tizimga ega bo'lib, u syujet, kompozitsiya, obrazlar tizimi, uslub va til vositalari orqali shakllanadi.

Zamonaviy adabiyotshunoslikda matnni o'rganish jarayonida innovatsion metodlardan, jumladan, interfaol tahlil usullaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa nafaqat adabiy asarlarni chuqur anglashga, balki o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Ushbu maqolada adabiy tahlilning mohiyati, badiiy matnning struktura jihatlari va ularni o'rganish metodologiyasi yoritiladi.

ASOSIY QISM

Badiiy matn strukturasini va adabiy tahlil jarayoni asarning chuqur tahlil qilinishini ta'minlaydi. Bunda syujet, kompozitsiya, obrazlar tizimi va til vositalari kabi asosiy elementlar o'rganiladi. Quyidagi jadvalda ushbu jihatlarni o'rganishga oid kreativ fikrlar va misollar keltirilgan.

Asosiy jihat	Kreativ fikr	Misol
Syujet	Matnni tushunish uchun o'quvchilar "ijodiy qayta yozish" usulidan foydalanishi mumkin. Asar syujetining muqobil versiyalarini yaratish orqali badiiy matnning turli talqinlari o'rganiladi.	O'quvchilar "O'tkan kunlar" romanidagi syujetni zamonaviy kontekstda tasvirlashadi va undagi asosiy voqealarni o'zgarishsiz saqlagan holda yangicha muhitda talqin qilishadi.
Kompozitsiya	"Teskari kompozitsiya" usuli orqali asar qismlarini o'zgartirish, yakunini boshlanish qismiga joylashtirish orqali yangi anglash imkoniyatlari ochiladi.	"Kecha va kunduz" romanining oxirgi qismi bosh qism sifatida joylashtirilganda, hikoya qanday ma'no kasb etishi muhokama qilinadi.
Obrazlar tizimi	"Obrazlar tahlilining vizual xaritasi" usuli yordamida asardagi asosiy qahramonlarning o'zaro bog'liqligi grafik shaklda chiziladi.	"Mehrobdan chayon" romanidagi Zaynab va Otabek obrazlarining harakatlari va motivatsiyalarini o'zaro bog'liq holda chizma orqali ko'rsatish.
Til va uslub	"So'z assotsiatsiyalari" usuli orqali asardagi eng muhim iboralar va ularning yashirin ma'nolari tahlil qilinadi.	"Dunyoning ishlari" hikoyasidagi "yong'ir" so'zining ramziy ma'nolarini topish va uning voqealar rivojiga ta'sirini baholash.

Ushbu yondashuvlar badiiy matnni yanada chuqur anglashga va tahlil qilishga yordam beradi. Matnga turli burchaklardan qarash orqali asarning ijodiy jihatlari ochib beriladi va o'quvchilarning analitik fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi.

"Obrazning yashirin ovozi" metodi – Asar qahramonlarining ichki monologlarini yozish orqali ularning yashirin fikrlarini ochib berish. Masalan, "O'tkan kunlar" romanidagi Otabekning ichki kechinmalarini mustaqil yozib ko'rish.

"Syujet labirinti" yondashuvi – O'quvchilar asarning asosiy syujet yo'nalishini o'zgartirishadi va "Agar shunday bo'lganda nima bo'lardi?" degan savolga javob izlashadi. Masalan, "Kecha va kunduz" romanida Asalbekning tanlovi boshqacha bo'lganda, voqealar qanday rivojlangan bo'lar edi?

"Bosh qahramon bilan intervyu" usuli – O'quvchilar xuddi jurnalist kabi asar qahramoni bilan suhbat o'tkazishadi va ularning qarorlarini muhokama qilishadi. Masalan, "Mehrobdan chayon"dagi Zaynabdan hayotidagi eng qiyin qaror haqida intervyu olish.

"Badiiy matnning zamonaviy talqini" – Klassik asar voqealarini bugungi kun kontekstida qayta yozish. Masalan, "Dunyoning ishlari" hikoyasidagi voqealarni hozirgi texnologik davrda tasavvur qilish.

"Parallel hikoya" usuli – Asar qahramonlaridan biri haqida parallel hikoya yozish. Masalan, "O'tkan kunlar" romanida Otabek emas, balki Yusufbek hoji nuqtayi nazaridan hikoya yaratish.

XULOSA

Adabiy tahlil va badiiy matn strukturasi o'rganish zamonaviy filologiyaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu jarayon matnning semantik, stilistik va kompozitsion xususiyatlarini chuqur anglash imkonini beradi. Badiiy matnni tahlil qilishda innovatsion

yondashuvlardan foydalanish o'quvchilarning adabiyotga bo'lgan qiziqishini oshirib, asar mohiyatini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Kreativ metodlar, xususan, obrazlarni o'zga nuqtayi nazardan yoritish, zamonaviy talqin qilish yoki parallel hikoya yaratish kabi yondashuvlar matnni faqat o'qish bilan cheklab qolmay, balki uning ustida faol fikrlashga undaydi. Bunday usullar orqali asarlar turli rakurslardan tahlil qilinadi, bu esa adabiy tafakkurni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Shuningdek, badiiy matnni interfaol tahlil qilish usullari – xaritalash, intervyu olish va obrazlar transformatsiyasidan foydalanish adabiyotning nafaqat badiiy, balki falsafiy va ijtimoiy jihatlarini ham yoritishga yordam beradi. Bu esa o'quvchilar va tadqiqotchilarning ijodiy yondashuvini shakllantirib, ularning tahliliy fikrlash qobiliyatlarini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jo'rayev N. "Adabiyotshunoslik asoslari" – Toshkent: Fan, 2019.
2. Rasulov S. "Badiiy matn va uning poetik strukturalari" – Toshkent: Ma'naviyat, 2021.
3. Qo'chqarov A. "Zamonaviy adabiy tahlil usullari" – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2020.
4. Karimov B. "O'zbek adabiyotida yangi tendensiyalar" – Toshkent: Sharq, 2022.

